

PÁLFY PÁL NÁDOR LEVELEI (1644–1653)

(Pálffy Pál levelei Batthyány Ádámmal és Borbálához). Összegejtötte, s.a.r., a bev. tanulmányt és a jegyzeteket írta, a mutatókat készítette: S. Lauter Éva. Az ELTE Közép- és Korai Magyar Történelmi Tanszék Kutatócsoportjának forrásközlő sorozata. Bp., 1989. 223 l. (Régi Magyar Történelmi Források, 1.)

Mindig fontos szakmai esemény, ha egy új könyvsorozat útra indításának lehetünk tanúi. Különösképpen az, ha eddig ismeretlen vagy kiadatlan történelmi-irodalomtörténelmi adatokkal szolgáló forráskiadási kötetek sorát remélhetjük. Korunkat ismerve bizvást elmondhatjuk, hogy ismét egy heroikus vállalkozást üdvözölhetünk. S örömteli az alkalom most — mert az utánpótlás kinevelésének terepét és nem kicsiny próbáját rejtve magában — ; az új sorozat bevallottan azzal a programmal indul, hogy kötetekben elsősorban fiatal kutatók mérhessék és mutathassák meg képességeiket, juthassanak viszonylag korán önálló publikációhoz.

Nincs ez másként a jelen sorozat esetében sem; az előkészületben levő darabok imponáns és várva várt sora bizonyítja, hamarosan ismét egy igen fontos terület ismeretlen dokumentumai állhatnak több tudományág rendelkezésére. S nincs ez másként kötetünk esetében sem, amikor is az ELTE tanszéki kutatócsoport vezetőjének, R. Várkonyi Ágnesnek jóvoltából Pálffy Pál nádor leveleinek betűhív kiadását teszi asztalunkra S. Lauter Éva.

Pálffy Pál kamaracelnök, királyi tanácsos, főpohárnok, országbíró, majd 1649 és 1653 közötti nádor ugyanis történelmünk és történelmi irodalmunk méltatlanul mellőzött alakja, akinek valós politikai szerepe és jelentősége csak az utóbbi évek kutatásai nyomán kezdett nyilvánvalóvá válni. Ezen újabb eredmények fényében módosult pályájának megítélése és mutatkozott meg igazi politikai súlya. A feltétlen Habsburg-hű alattvalóban tulajdonképpen egy új, udvarellenes, a magyar érdekeket az eddig feltételezettnél sokkal határozottabban képviselő politikai vezéregyéniséget ismerhetünk fel. Tevékenységének körvonalai inkább

csak sejthetők — a dokumentumok természetesen nem beszélhetek nyíltan róla.

Egyrészt e nevével fémjelezhető mozgalom, másrészt a Pálffy-biográfia alaposabb megismerésére és feltárására szánta el magát a kötet anyagának összegejtője és sajtó alá rendezője, S. Lauter Éva.

Bevezető tanulmányában sikerül is megrajzolnia Pálffy Pál sokoldalú portréját — a gazdálkodótól a művészetpártoló építőtől át az országért felelős politikusig. Aki mögé az ún. nádori párt tagjai fősorakozhattak. Batthyány Ádám, Esterházy László, Forgách Ádám és Zrínyi Miklós alkotta az arisztokrata magot, s őket támogatta az udvar törökellenes politikájával elégedetlenkedő nemesek és „ő ember szolgák” köre. Politikájuk lényege a gazdaságilag megrendült ország érdekének képviselete, s egy, a harmincéves háborút követő fegyvernyugvás nyomán szervezhető törökellenes háború megindítása volt. Főként azért kerültek az udvarral szembe, mert Bécs ekkor — a magyarok szerint elszalasztva az alkalmas pillanatot a török kiűzésére — nem akart ujjat húzni a törökkel.

Míg a bevezető tanulmány a modern szakirodalmat hasznosítva jól foglalja össze e politikai párt törekvéseit, Pálffy életpályájának megrajzolásában többször is él az interpolációval: a kor emberére, műveltségi viszonyaira jellemző általános vonatkozásokkal ékesíti-dúsítja Pálffy egyéniségét is.

Maguk a levelek — ha nem túlzottan sok és egyértelmű adalékkal szolgálnak is a párt működésének szellemi mozgatórugóiról — valóban fontos és informatív anyagot nyújtanak. Részben magáról a levélíróról, gondolatvilágáról, egyéniségéről, véleményeiről — a birtokigazgatástól az országkormányzásig. Másrészt képet kapunk a korabeli honvédelem mindennapja-

iról, Magyarország és Európa, az impérium és Bécs, a Habsburgok és a török kapcsolatáról, a magyar érdekek mellőzéséről. Pálffy nádor 1644 és 1653 közt Batthyány Ádámhoz írt levelei ténylegesen a közjó szolgálatát állandóan szem előtt tartó — és tartató — , a végházak s ezáltal a haza sorsáról felelősen gondolkodó politikus vonásait erősítik fel. Azét, aki az udvar törökpolitikájával a leveleiben is elégedetlenkedve, s hatalmánál, rangjánál fogva a többi elégedetlenkedő oltalmát is biztosítva valóban vezetője lehetett az önálló magyar pártpolitika szervezőinek.

A kötetet, anyagának jellegénél fogva, s készítői intenciója szerint is több tudományszak művelői forgathatják haszonnal. S még inkább tehetnék azt, ha a közölt szöveg valóban megfelelné a modern forráskiadás igényeinek s a kiadói programnak, hogy ti. a szigorú betűhívtség módszerének követését tartják a legmegfelelőbbnek anyaguk megőrzéséhez és megmentéséhez.

A sajtó alá rendező maga is hitet tett e program mellett — legalábbis deklarátíve, a kiadás alapelveinek ismertetésekor. Jócskán megtévesztve olvasóját, aki ezt olvasván joggal hiheti, hogy valóban kritikai kiadás igényű, betűhív szövegközléssel áll szemben. A tények azonban mást mutatnak: a sajtó alá rendező — a recenzens előtt ismeretlen okból, kiszámíthatatlan módszerrel, technikával és következetességgel — ugyanis valószínűleg egyetlen levelet sem közölt betűhíven. Mert milyen betűhívtség az, ha, mint pl. a 2. sz. levél esetében, 40–50 [!] beavatkozással lenne csak megközelíthető a betűhív közlés kritériuma? Egyszerűen érthetetlen a közlés ilyenétől módszere, mert betűhív szavakat ugyanazon mondatban követnek áfírtak, mai ékezővel ellátottak. Az eredeti formai tagolódást — a bejelentéssel ellentétben — a közlés nem követi, s még az értelmezést megkönnyítő eredeti központoszást sem veszi figyelembe.

Tekintsünk el a tengernyi sajtóhibától, mivel azok viszonylag könnyen felismerhetőek — ám, anélkül, hogy hibajegyzéket készítenénk, néhány típushibára, súlyosabb „szövegromlás”-ra feltétlenül fel kell hívni a gyanútlan olvasó figyelmét. Néhányuknak ugyanis komoly értelmezési, nyelvészeti következménye lehet. Olyan nyelvi alakokat tüntet el, melyek a korban léteztek, s olyanokat teremt a kiadás, amelyeket a

szakemberek is meglepetéssel fogadnak — az eredeti ismerete nélkül! Ilyen pl. a többször is előforduló *gabna* alak (41., 74., 77., 174.), amit következetesen *gabonára* ront. Ha ez így lenne, akkor Babits sem írhatna *Gabnaadó* istennőről! Hasonlóan félrevezető az *a'* névelő formái megjelenítése: hol *ā*, hol *â*, hol pedig a helyes alak — amint az eredetiben.

Gyakran írásképi sajátosságokat szüntet meg: a szókezdő *x*-ből így lesz *sz*, az *u*, a *v* és az *n* sokszori összetévesztése pedig nem egyszer módosítja a szöveg értelmét. (Néhány jellemző példa csupán a sok közül: *annyinalis* → *annyyialis* (61.); *ertuen* → *ertem* (59.); *wala* → *wala* (42.); *alkhattnank* → *alkhattuan* (68.); *Runek* → *Revnek* (90.)

Külön érdemes felfigyelni egy sajátos — s meg kell vallani, bizonytalan olvasatú — szóalakra. Lehet, hogy figyelmen kívül hagyásával egy hapaxszal leszünk szegényebbek — szótáraink ugyanis — a tájnyelvek sem — nem említik. S. Lauter Éva ugyanazt az írásképi szót más-más szövegek környezetben más-más értelemben olvassa és használja, miáltal a szövegekörnyezet értelme is jelentősen módosul. „... de sok foghlatatossagi mian nem admittalhatot, *erre mara dell utan negi orara adot üdeöt hozza mennem ...*” (46.); „Egieb uy hirt *kgk mostansagh ne[m] irhatok innefn*”, hogy az ellenségh retirálván a mi Taborunk nagi sietséggel utanna leven ...” (48.); „... en *kgk egiebet sem irhatok enen*, hogy Szend-reő alol mondgiak hogy hartzok volt ...” (50.) A tőlem kiemelt alakok más-más formája is jelzi az olvasat bizonytalanságát, a szó és szövegekörnyezete kapcsolatának labilitását. Az eredetiben e helyeken egy *vsz. enem v. ennen* alak áll, feltehetően *hanem* értelemben. Próbáljuk behelyettesíteni...

Az sem ritka, hogy az *a* és az *o* vagy az *e* és az *o* olvasata keveredik, teremtve az *azon-ból ezen-t* (48., 55.), *mostis-t* a *mégis-ből* (125.), a *véle* így lesz az értelmetlen *vólt* (132.)

Néha elképesztő — a szövegekörnyezetbe sem illő — , értelmetlen alakok születnek az automatikus, a szöveg mélyebb értelmezését nélkülöző olvasat eredményeként. Másutt a jelentés ugyan közeli, de az eredetiben más áll: igen *intezkedven* → igen *vitézkedvén* (52.) *feltebis* megh iram → *feltebis* megh iram (62.), Passusok *nirgalasara*

[!] → Passusok *utgalasara* (78.), requiralnunk *s-kemünk* → requiralnunk *s-kernünk* (118.), Lengyelek és Kozákokat megh verték → Lengyelek az Kozákokat (129.), *hová* Toroki tractátul [!] → *Sitva* Toroki tractátul (135.), Tolvayságh, *s-latorságh* → Tolvayságh, *s-latranságh*, *kér szeretettel* → *kenszeretettel* (161.), puska-por Kenne, *ugy* [!] → puskapor *kanot vagy* (191.) stb.

Jónéhány latin szó sem az eredeti írói szándéknak megfelelően került a kiadásba, jelzésük azért is fontos, mert általában értelemmódosító elírások: *delegalt* → *relegalt* (46.), *succerrallassan* → *succurrallassan* (58.), *reugno* → *reliquo* (63.), *dispuuttatus* → *disgustatus* (73.), *intertentalljak* → *intertenealljak* (85.), *p(ro)moneallja* → *promoueallja* (117.), *praesigált* → *praefigált* (*passim*), *succurrusát* → *succursusát* (159.), *s-abs/um* *difficultate* → *absque difficultate* (159.), *requiritioját* → *requisitioját* (185.), *interritiát* → *instantiát* (188.), *interessio* → *intercessio* (192.), *hodiemo* → *hodierno* (193.)

A *praeteriti* rövidítésének feloldása is többször a szöveg értelmezésének felületességéről tanúskodik. Pálffy 1650. okt. 4-én írott levelében nem említhet „29 p[raesen]tem 7bris^o-t, (116.) amiként november 5-én sem írhatja: „22 [praesen]t[is] 8bris és 27 p[raesen]t[is]”. (120.) Ha már a datálásnál tartunk: 1649. jún. 12-én sem közölheti, hogy „Uy Varbul 25 Juny nekünk irt levelett el vettem”, legfeljebb július 12-én, amint az a levél eredetijén is szerepel, miből következik, hogy a 47. sz. levél a kronológia szerint öt hellyel hátrább kerül a kötetben. Nem kell hasonló módon eljárva felcserélni a sorrendet a 139. sz. levél esetében, melynek dátuma nem 1652. okt. 20., hanem 29., viszont a 140.-é nem okt. 20., hanem dec. 20.

De csalóka a szöveg, és használata vesztélyeket rejt magában akkor is, ha a kiadásból fontos szavak vagy mondatrészek maradnak ki észrevétlenül, illetve némi zűrzavart kelteve. A hibás szöveg homokjára

nagyívű koncepciók épülhetnek — nem egyszer nevetségessé téve ártatlan megalakítottakat. A számos példa közül emeljünk ki egyet csupán: „... s-midon jo lakasba[n] leve[n] innank kgk az Eözvegj Erdődiné Aszoniom mellet...” helyén az eredetiben ez áll; „... s-midon jo lakasba[n] leve[n] innank kgk eghésségheértis, juta eszünkben, hogy jrnanck kgk ...” (117.) (L. még. 42., 52., 150.)

Máskor éppen az okoz gondot, hogy egy-egy szövegrész kétszer is szerepel — de csak a kiadványban. (69., 130–131.)

Szót ejthetnénk még a rövidítésfeloldások sutaságaiból eredő félreérthetőségről, néhány jegyzetbéli hibáról vagy hiányságról. (Pl. hogy a 120., 121., 141. oldalon szereplő *Lenti* és a 130., 138. oldalon olvasható *Nemphti* azonos.) De legyen elég ennyi.

Nem kötekedésből s nem hibavadászász szenvedélyem kiélése okán jeleztem a fentieket. Úgy érzem, megtiszteltem a pályakezdő kutatót azzal, hogy komolyan véve teljesítményét, s hangsúlyozva a hatalmas munka erőpróbáját, típushibái felmutatásával igyekeztem ráirányítani figyelmét módszerbeli, textológiai hiányságokra.

Miként a sorozat többi munkásának és közreműködőjének figyelmét is: most még talán „idő van” ahhoz, hogy megakadályozzák egy roppant fontos forráskiadvány-sorozat ellehetetlenülését, használhatatlanságát épp azokra a célokra, amelyek jegyében és érdekében ezt a minden bizonnyal hamarosan nélkülözhetetlen vállalkozást megindították. Mert — szögezzük le — a jelen kötet a tisztességes szándékon túl semmilyen szempontból nem tesz eleget az önmaguk elé állított szövegrendozási kritériumoknak. Használata az egzaktságra törekvő tudományágak és a komplex kutatás számára egyaránt félrevezető. A téma kutatói számára nem marad más, mint a forráshoz való visszatérés.

Jankovics József